

самоорганізації у сфері проблем, що є предметом нашого дослідження. Використання синергетичної пізнавальної моделі надає нових можливостей, зокрема в дослідженні феномена кризових явищ в соціоекосистемах, у дослідженні розгортання та нарощування соціоприродних суперечностей у коєволюційному розвитку її підсистем. При цьому синергетичне і конкретно-наукове знання знаходяться в діалоговому, комунікативному відношенні між собою.

Системний підхід до оцінювання екологічної ситуації розглядає проблему з точки зору збереження (порушення) цілісності біосфери або інших екологічних систем. Людина в межах такого підходу розглядається як елемент системної цілісності біосфери (М. Реймерс, Б. Коммонер, А. Печчеї).

Методологія синергетичного підходу надає можливості дослідити природу і суспільство у коєволюційному розвитку на єдиних засадах, через суперечності їх розвитку. Система "суспільство-природа" розглядається тут як надскладна, суттєво нелінійна система, в межах якої кризи кваліфікуються іманентними (як і будь-яких систем) і є необхідною умовою її розвитку. В основі механізму коєволюції цієї системи лежить складна взаємодія двох протилежних начал: гармонії як стабілізуючого початку (еволюційний етап розвитку) та кризи як дисипативного, руйнівного початку, який надає можливості породження нових структур і шляхів розвитку (біфуркаційний етап розвитку).

Із розвитком теорії самоорганізації відбулися не тільки фундаментальні зміни в науковій картині світу, але і трансформація синергетики в парадигму наукового знання. Це обумовило кардинальну перебудову методологічних основ і стилю наукового мислення класичної науки і забезпечило формування нової методології пізнання та принципів керування складними системами, вихідними з яких є відкритість, нелінійність, холізм, динамізм, випадковість як конструктивний фактор еволюції й інші. Єдність, взаємозв'язок і універсальність синергетичних принципів дозволяє досить ефективно використовувати їх у дослідженні феномену екологічної кризи.

Розгортання соціоприродних суперечностей у системі "суспільство-природа" з позиції синергетики пояснюється незбалансованістю, несинхронністю розвитку її підсистем, зокрема появою в них небажаних деструктивних змін, які ми визначаємо як екологічну загрозу чи екологічну кризу.

Список використаних джерел:

1. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – М.: Рольф, 2002. – 567 с.
2. Добронравова І.С. Норминауководослідження в нелінійному природознавстві // Філософська думка. – 1999. – № 4. – С. 19-34.
3. Эшби У. Введение в кибернетику. – М.: Прогресс, 1959. – 248 с.
4. Карпинская Р.С., Лисеев И.К., Огурцов А.П. Философия природы: коэволюционная стратегия. – М.: Интерпракс, 1995. – 350 с.
5. Кадыров И.Я. Новый методологический подход к проблеме адаптации // Социальная экология и устойчивое развитие. – М.: РАГС, 1997. – С. 104-125.
6. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 351 с.
7. Назаретян А.П. Технология и психология: к концепции эволюционных кризисов // Общественные науки и современность. –

1993. – № 3. – С. 82-93.

8. Реймерс Н.Ф. Экология. Теории, законы, правила, принципы и гипотезы. – М.: Россия молодая, 1994. – 366 с.

9. Родин С.Н. Идея коэволюции. – Новосибирск: Наука, 1991. – 271 с.

10. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. – М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 444 с.

11. Янч Э. Принципы самоорганизации / Пер. с англ. // Синергетика и будущее. – СПб.: ОРИС, 1991. – С. 174-186.

Goncharenko M. M., PhD, Assistant Professor, Department of Philosophy of the humanities, Kiev National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), MGoncharenko@mail.ru

Systematic approach to determining of social and natural contradictions

This article analyzes the systematic approach to defining of social and natural contradictions. Here is stated the need for a systematic approach to the problem of interaction between society and nature, which, in turn, is in identifying the original factors as well as in analyzing multilevel structure of this interaction. Thus it is highlighted that the problem of interaction between society and nature of appropriate reflection only gets in considering of their joint evolution, so called co-evolution. Co-evolutionary approach shifts the focus of the cognitive process to study the structure and condition of the objects on the relationship between, on the coordination of evolutionary change, which, in turn, allows them to move from research of their essence to the nature of their existence.

Keywords: environmental crisis, social and natural system, structure, conflict, co-evolution, synergetics.

Гончаренко М. М., кандидат философских наук, ассистент кафедры философии гуманитарных наук, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), MGoncharenko@mail.ru

Системный подход в определении социоприродных противоречий

В статье анализируется системный подход в определении социоприродных противоречий. Констатируется необходимость системного подхода относительно проблемы взаимодействия общества и природы, который, в свою очередь, полагает выявление как системообразующих факторов так и проведения анализа многоуровневой структуры этого взаимодействия. При этом отмечается, что проблема взаимодействия общества и природы адекватное осмысление имеет лишь при рассмотрении их общей эволюции, то есть коэволюции. Коэволюционный подход смещает акцент в познавательном процессе с изучения структуры и состояния объектов на отношения между ними, на согласованность эволюционных изменений, что, в свою очередь, разрешает перейти от исследования их сущности к рассмотрению их существования.

Ключевые слова: экологический кризис, социоприродная система, структура, противоречие, коэволюция, синергетика.

* * *

УДК 165.62(33:351.858)

Глушко Т. П.

кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), tetyana.glushko@gmail.com

ЕКОНОМІЧНА СВІДОМІСТЬ НАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Пропонована стаття присвячена аналізу економічної свідомості нації крізь призму феноменологічного методу не лише із застосуванням теоретичної спадщини Е.Гуссерля, але і тих його послідовників, котрі використовували цей метод у площині соціальної філософії. Зокрема мова йде про теоретичний доробок П.Бергера, Т.Лукмана та А.Шюца. Економічна свідомість нації розглядається як у вимірі її транцендентальних засад, так і у контексті аналізу таких процесів як інтерналізація та екстерналізація економічного досвіду суспільства. Крім того, у тексті запропоновано аналіз співвідношення життєвого світу нації та її економічної самосвідомості, а також деяких дотичних до даної проблематики актуальних аспектів сучасної соціально-філософської думки. Результати пропонованого дослідження сприятимуть більш глибокому вивченню економічної свідомості нації – як самостійного концепту – засобами феноменологічного методу, що сприятиме розширенню проблемного поля як феноменологічної філософії та філософії економіки, так і їх продуктивному методологічному синтезу.

Ключові слова: економічна свідомість нації, економічна самосвідомість нації, інтенційність, інтерсуб'єктивність, інтерналізація, екстерналізація, відкрита система, життєсвіт ("lebenswelt").

Сучасна феноменологічна традиція сформувала досить потужний методологічний апарат для ґрунтовного аналізу сутнісних рис як суспільної свідомості в цілому, так і окремих її структурних рівнів. Нас цікавитиме такий вимір суспільної свідомості як свідомість економічна, котра являє собою потік переживань соціально значимих сутностей, що включає в себе переживання як економічних потреб, так і відповідних духовних та матеріальних цінностей такої господарської спільноти як нація. Відповідно, звертаючись до понятійно-категоріального апарату феноменологічної філософії, для аналізу когнітивного економічного досвіду, перш за все, варто зосередитись на визначених Е.Гуссерлем трансцендентальних основах конституювання досвіду свідомості.

Адже саме такі трансцендентальні засади економічної свідомості як “інтенційність”, “темпоральність” та “інтерсуб’єктивність” уможливають формування її аксіологічно-сміслових вимірів та відповідної їм діяльності, тобто є умовою формування безпосереднього економічного досвіду – економічних ідей, ейдосів, цінностей, переконань тощо. Тоді як обґрунтований М.Мерло-Понті концепт “тілесність” є засадничим для формування виключно досвіду емпіричного, а отже і реалізації економічних цінностей у матеріальній площині суспільного господарювання. Соціальний вимір економічного досвіду суспільства/нації конститується, у такий спосіб, одночасно як на рівні ідеальному (духовному), так і матеріальному.

Таким чином, у контексті пропонованого дослідження, маємо взяти до уваги як теоретичну спадщину основоположника феноменологічної філософії, так і деяких його послідовників. Перш за все зважимо, що интенційність, як характеристика економічної свідомості, дозволяє розглядати останню як таку, що активно конститує смисли соціально-економічної реальності – як вже реалізовані у матеріально-тілесній площині, так і перспективно можливі до реалізації у майбутньому. Як довели відомі німецькі феноменологи П.Бергер та Т.Лукман, интенційність свідомості може розгортатися у двох можливих вимірах, а саме: засвоєння знань минулих поколінь (“інтерналізація досвіду”) та формування якісно нових ідей та стратегій (“екстерналізація досвіду”).

Інтерналізація економічного досвіду суспільства/нації передбачає формування відповідним чином темпорально та інтерсуб’єктивно структурованого соціально-економічного проекту національної екзистенції у вимірі такого модусу темпоральності як минуле у його зв’язку з теперішнім. Тоді як екстерналізація економічного досвіду интенційно орієнтована на формування новітніх екзистенційних проектів суспільства/нації, тобто репрезентує зворотній модус часовості, що орієнтований на теперішнє у його зв’язку з майбутнім. Відповідно, екстерналізація соціально-економічного досвіду нації передбачає формування нових смислів її соціально-економічного поступу, а отже і новітніх соціально-економічних екзистенційних проектів національного буття – як на рівні ціннісно-духовного, так і матеріального розвитку суспільства, що мають продукуватися як економістами-науковцями так і безпосередньо суб’єктами соціально-

економічної діяльності, як то представники господарських та бізнес-структур.

Варто також враховувати, що екстерналізація соціально-економічного досвіду нації відтворюється у ментально означеній, характерній конкретному соціуму техніці творення нових змістів та удосконалення форм соціально-економічного знання. У такий спосіб, економічна екстерналізація у контексті розвитку соціальної системи, де “ми є як створіннями, так і творцями світу навколо себе” [7, с. 281], стає основою соціально-економічного розвитку суспільства/нації у креативно-конститууючому історичному вимірі, особливо враховуючи, що “форми соціального життя... завжди націлені на нові форми міжіндивідуальних відносин та соціальних інститутів [10, с. 68].

У відповідності до такої логіки відслідковуємо діалектичний взаємозв’язок між людиною, як творцем економічного простору, та соціально-економічною системою, як продуктом її діяльності, оскільки інтерналізація та екстерналізація знання у контексті феноменологічної соціології позиціонуються у якості елементів неперервного діалектичного процесу, коли “в діалектиці природи і соціально сконструйованого світу... людина творить реальність і тим самим творить саму себе” [1, с. 295], що свідчить про соціально-креативний потенціал свідомості в цілому та її економічного виміру зокрема.

Економічна свідомість виступає, у такому теоретичному ракурсі, у якості сфери історично-конститууючої економічної интенційності, що розкривається у вимірі креативного синтезу традиційного економічного знання та нетрадиційного економічного мислення. При цьому традиційне економічне знання або економічний гносис, як атрибут соціального господарювання, функціонує, на наш погляд, у формі інтерналізованої економічної віри, а нетрадиційне економічне мислення або економічна епістема – у формі екстерналізованого креативно-когнітивного економічного проекту [2, с. 63].

У такий спосіб, найбільш актуальним вектором розгортання соціально-економічної интенційності сучасних пострадянських націй, що розвиваються в умовах “економічної цивілізації”, стає саме екстерналізація економічного досвіду, а отже і формування ефективних соціально-економічних стратегій та створення надійних збалансованих економічних систем, що є важливим чинником успішності будь-якого суспільства, особливо в умовах економічної глобалізації. Якщо одну з основних тез екзистенціалізму – “буття передує сутності” – перевести у вимір інтерсуб’єктивності, тобто соціальності, тоді цілком доцільно вести мову про потребу обґрунтування та реалізації відповідного екзистенційного проекту соціально-економічного розвитку сучасної української нації, адже реалізація ефективної програми соціально-економічних трансформацій є неможливою без попереднього конституювання відповідної ідеї та стратегії її опрідметнення.

Формування та реалізація такої соціально-економічної стратегії можливі лише засобами продуктивної синергійної взаємодії суб’єктів господарської та соціально-економічної діяльності на рівні життєсвіту нації – сфери безпосереднього повсякденного інтерсуб’єктивного, а отже соціально значимо-

го досвіду – засобами його поступової екстерналізації, адже, за Е.Гуссерлем, саме на рівні інтерсуб'єктивності відбувається узгоджене конституювання соціально значимого смислового поля і, відповідно, суспільного досвіду як такого.

Варто зважити, що аналіз взаємозв'язку суб'єктивного та інтерсуб'єктивного вимірів свідомості вдало обґрунтовано і у теорії символічного інтеракціонізму Дж.Г. Міда, положення котрого корелюються з деякими тезами феноменологічної філософії. Так у Е.Гуссерля, у контексті аналізу інтерсуб'єктивності, йдеться про двопорядковість суб'єктивності, дворівневність її функціонування – як суто суб'єктивного та як інтерсуб'єктивного досвіду [3]. У Дж.Г. Міда мова йде про такі рівні суб'єктивності як “I” та “me”, котрі є відповідниками суб'єктивного та інтерсуб'єктивного рівнів індивідуальної свідомості – тобто “Я” особистісне як носій індивідуалізованого досвіду та “Я” соціалізоване з відповідним інтерсуб'єктивним досвідом – соціальними функціями, суспільною роллю тощо.

За Дж.Г. Мідом, сутність економічного процесу якраз і полягає в тому, що він постає “найбільш універсальним соціалізуючим чинником” [6, с. 268], а індивідуальна економічна настанова позиціонується дослідником у якості соціально організуючої сили, оскільки “ніщо не може прийти до буття інакше як через індивідуальну організацію” [6, с. 266]. Економічний процес у Дж.Г. Міда стає, в такий спосіб, одним із провідних соціалізуючих чинників і відіграє ключову роль у формуванні стратегічних суспільних інтересів, ефективно визначення яких стає основною задачею сучасного українського суспільства, що поступово набуває ознак самосвідомої нації.

Таким чином, продуктивна реалізація національного економічно–екзистенційного проекту вимагає, на наш погляд, значних індивідуальних та колективних зусиль – як технічних (матеріальних), так і когнітивних (духовних), зокрема освітніх, адже саме освіта являє собою ту специфічну сферу соціальної активності, що поєднує в собі одночасно як інтерналізаційний, так і екстерналізаційний виміри соціалізації особистості. Враховуючи, що освіта є сьогодні “найважливішим елементом розвитку людського потенціалу, тобто духовного капіталу нації, що формує “соціально–культурні і навіть психологічні аспекти навколишнього середовища людини” [8, с. 69], важливо вказати на особливу актуальність розвитку сучасної економічної освіти у вимірі формування новаторських засад та принципів економічної підготовки майбутніх суб'єктів соціальної діяльності, орієнтованих на розвиток соціально–креативного економічного мислення.

Адже неможливо не погодитись, що саме освічена особистість стає продуцентом соціально–економічного прогресу, хоча залежно від ціннісних настанов та засобів їх реалізації та ж освічена особистість може спричинити і досить серйозний регрес, а отже аксіологічна складова економічної освіти має стати провідним її елементом. Тут знову доречно звернутися до символічного інтеракціонізму Дж.Г. Міда, адже екстерналізація соціально значимого знання відбувається виключно через індивідуальний новаторський досвід індивіда – “I”, тоді як тілесність

матеріальної економічної культури (“me”) є результатом інтерналізації економічного досвіду. Тобто на рівні особистісної суб'єктивності (“I”) суб'єкт економічної діяльності є продуцентом новаторських ідей соціального поступу (видатні суспільні діячі), виносячи певні екзистенційні проекти у площину соціально значимого, сприяючи їх герменевтично–дискурсивному осмисленню з можливістю подальшої інституціоналізації у матеріальній культурі відповідної нації.

Отже, у випадку ефективної економічної освіти індивід, як суб'єкт суспільної діяльності та носій духовного капіталу нації, формує нові виміри економічного мислення, і, відповідним чином екстерналізує нові смисли соціально–економічної свідомості. У даному відношенні важливо відзначити, що виводячи економічний процес у сферу громадських інтересів, тобто за межі корисливого мотиву, Дж.Г. Мід дійшов висновку, що “економічний процес має неминуче вести індивіда, як суб'єкта соціальної діяльності, до все більш конкретного опанування настанови “узагальненого іншого” [6, с. 270], що, з точки зору феноменологічної філософії, якраз і конститується у якості інтерсуб'єктивно орієнтованої системи суспільних настанов. У межах цієї системи відбувається і економічна соціалізація суб'єкта соціальної дії у просторі життєсвіту нації.

Національний економічний *lebenswelt* сучасного українського суспільства наразі перебуває у своєрідній біфуркативній, “межевій ситуації” [термін К.Ясперса], коли “старий” корупційний життєвий світ економічної взаємодії повністю втратив свою легітимність, а “новий” економічний *lebenswelt* ще остаточно не сформовано і тому існує певний екзистенційний ризик для суспільства, в умовах якого як ніколи актуальною стає потреба впровадження в економічне середовище нових, конструктивних господарських інтенцій та відповідних цінностей, з ціллю формування нового типу соціально–економічного досвіду, що можливо реалізувати виключно за рахунок кумулятивних зусиль кожного індивіда як безпосереднього актора соціально–економічної діяльності.

Власне специфіка життєсвіту якраз і полягає в тому, що він є первинним стосовно будь–яких наукових узагальнень, безпосереднім індивідуальним економічним досвідом суспільної взаємодії, безвідносно до економічної науки, котра напрацьовує гіпотези, концепції чи теорії. Економічний життєсвіт, як і *lebenswelt* в цілому, являє собою не лише інтерналізовані сутнісні виміри соціально–економічного континууму і постає як своєрідний запас наявного економічного знання та меж його актуальної застосовності, але і як система знань, що під впливом освіти та відповідних обставин здатна до самостійного розвитку – екстерналізації власних змістів.

Як зазначає відомий німецький феноменолог А.Шюц, *lebenswelt* має свою власну досить розгалужену структуру і складається із множини елементів – від сліпої віри до безпосередньої емпіричної достовірності [9, с. 342]. Посилаючись на У.Джемса, А.Шюц проблематизує два рівні достовірності знань – “knowledge of” як загальну обізнаність щодо чогось і “knowledge about” як рівень досить глибокого структур-

ного знання якихось явищ чи процесів. Відповідно, економічний життєсвіт так само включає в себе такі рівні знання які можуть стосуватися можливого, умовного, уявлюваного, практично здійсненого, того, на що сподіваються, чи чого остерігаються [9, с. 360]. Тобто мова йде про фактичну непрозорість нашого життєвого світу, котра не дозволяє досягти вичерпного знання та присутність у ньому регіонів невідомого [9, с. 359], що засвідчує його перманентну динамічність.

Якщо перенести ці міркування у соціально-економічну площину, отримаємо багаторівневу систему розгалуженого економічного знання з різним ступенем вірогідності, аксіоматичності, уявлюваності, обґрунтованості тощо. Сам А.Шюц наполягає, що “у феноменологічному аналізі структурної моделі можливе те, що є очікуваним, передбачуваним, схоплюваним у протенціях... – навіть нова інтерпретація вірогідності як категорії модальності” [9, с. 365], тобто по суті, це свідчить про відкритість життєвого світу до перманентної екстерналізації. Виходячи із такого трактування феноменологічна методологія передбачає можливість аналізу економічного життєсвіту як мультимодусної відкритої системи, про що зокрема свідчить і такий специфічний вимір інтенційності як ідеація.

Остання позиціонує економічну свідомість – у всіх її структурних проявах – у якості системи, що здатна до самовдосконалення та відповідних іманентних трансформацій. Такі трансформації можуть мати і ситуативний характер, але при цьому принципово змінювати модуси сприйняття, а отже і вектори соціально-економічного розвитку суспільства та його національної економічної свідомості, створюючи умови для унікальних економічних “інсайтів”. У такий спосіб, економічний життєсвіт дійсно постає як відкрита система, яка передбачає актуалізацію будь-якого модусу соціально значимого економічного знання. Це відкриває перспективу синергетичного аналізу економічного життєсвіту як системи, що здатна до самоорганізації, особливо якщо зважити, що і сам Е.Гуссерль вважав життєвий світ продуктом взаємоузгодженого конститування інтерсуб’єктивного смислового континууму, що перманентно здійснюється суб’єктами соціальної дії.

У такий спосіб, як національна економічна свідомість, так і національна економічна самосвідомість можуть бути позиціоновані у якості відповідних структурних рівнів економічного *життєсвіту нації*, у межах якого відбувається активне конститування соціально-господарських ідей та основних засад їх подальшої реалізації у інтерсуб’єктивному просторі, адже *національна самосвідомість*, згідно сучасних досліджень, являє собою не тільки здатність до відмежування власного життєсвіту від життєсвіту інших націй, але і “...моделювання свого майбутнього...” [4], що позиціонує національну економічну свідомість як результат інтерналізації економічного досвіду суспільства/нації, а національну самосвідомість – як основу подальшої екстерналізації цього досвіду.

Якщо національна економічна свідомість інтерналізується засобами освіти та виховання, то національна економічна самосвідомість конститується на основі не лише інтерналізованої економічної культу-

ри, але і на засадах екстерналізації власного економічного досвіду індивідів та соціальних груп. Тобто специфіка *економічної свідомості нації* обумовлена здебільшого економічним менталітетом та інтерналізованою економічною культурою, а *економічна самосвідомість нації* конститується в процесі безпосередньої актуалізації такого досвіду у конкретних соціально-економічних ситуаціях, що вимагають швидких креативних соціально-економічних рішень та дій.

Отже, *економічна свідомість нації* у всіх її проявах являє собою відкриту синергійну систему, в межах якої відбувається екстерналізація економічного досвіду індивідів та суспільних груп, особливо зважаючи на потребу креативного підходу до вирішення соціально-економічних проблем та завдань. Відповідно, національна економічна самосвідомість нації конститується одночасно як на рівні інтерналізованого економічного знання, тобто культурно та ментально означеної економічної свідомості, так і на рівні її безпосередньої екстерналізації – творення новітнього екзистенційного соціально-економічного проекту суспільного/національного розвитку, що у біфуркативній ситуації продукує новітні концепти соціально-економічної ідентичності, а отже сприяє соціально-економічному прогресові суспільства.

Важливим нюансом аналізу економічної самосвідомості нації є і те, що “в часи криз підвищується роль еліт – рефлексуючої меншості, яка на основі критичного аналізу попередніх структур національної самосвідомості формує національну ідею – нові формоутворюючі параметри, котрі виводять національну самосвідомість на новий рівень структурування” [5], що і відбувається в сучасній Україні – країна перебуває у стані формування новітніх вимірів економічного життєсвіту та національної економічної самосвідомості як інноваційних формоутворень та новітніх смислових рівнів соціально-економічної саморганізації.

Крім того, відповідно до досліджень О.Ладигіної *структуру національної самосвідомості* складають три основні рівні її функціонування, а саме: *мікрорівень* (або самопізнання), в основі якого знаходиться бінарна картина світу “ми–вони”; *макрорівень* (або самовідношення) – національні почуття, настрої, переживання, котрі встановлюють зв’язок індивіда з національною спільністю; *мегарівень* (або саморегуляція) – його зміст формують інтереси, ідеї, ідеали та ідеологія. Згідно такої класифікації, економічна самосвідомість сучасного українського суспільства на даному етапі вже досягла макрорівня, але ще не досягла мегарівня, тобто регуляції соціально-економічних процесів на основі усвідомлення нацією власної господарської самодостатності, що дозволило б позиціонувати її як “націю економічну”.

Таким чином, національна економічна самосвідомість постає як екстерналізована складова життєсвіту, яка може сформуватись, а може і не сформуватись; але її наявність передбачає чітке розмежування життєсвіту власної нації від життєсвітів інших суспільств та націй, а також усвідомлення єдності життєсвіту національної спільноти, наявність чітких господарських ідей та соціально-економічних стратегій

щодо подальшого розвитку національної економічної системи. У такий спосіб, національна економічна свідомість постає як теоретизоване суспільними науками (економічною історією, психологією тощо) знання, яке досить ефективно відображає як первинні структури життєсвіту, так і вдосконалює їх більш складними смисловими конструкціями на рівні формування економічної самосвідомості суспільств та націй.

Отже, економічний життєсвіт як “точка перетину” інтерналізованих конструкцій економічної свідомості з екстерналізованими концептами економічної самосвідомості, стає засобом формування нового типу економічного мислення та одним із векторів соціального та загальнонаціонального самовизначення. Зважаючи, що сучасна епоха дійсно вимагає від нас креативного підходу до вирішення соціально-економічних проблем, а не відтворення попереднього соціально-економічного досвіду або знань, властивих іншим економічним культурам, прагнення до господарської ефективності нації передбачає формування інноваційної програми соціально-економічного проекту сучасної української нації.

Відповідно, на відміну від пострадянської Росії, котрій, на жаль, характерний здебільшого механічний, інтерналізаційний стиль соціально-економічного мислення, ми маємо сьогодні віднайти продуктивний напрямок трансформації нашої економічної ментальності для формування національно орієнтованої стратегії соціально-економічного поступу. Новітній український соціально-економічний проект національної екзистенції має запропонувати такі форми суспільно-економічної самосвідомості та відповідної їм ідентичності, які дозволять досягти продуктивної екстерналізації соціально-економічного досвіду та формування принципово нового, креативного соціально-економічного проекту національного розвитку.

За таких обставин, на наш погляд, надзвичайно важливо сформувати у соціально-економічній площині концепцію, яка водночас включатиме в себе як глобальний, так і національний вектор соціально-економічної інтенційності, і разом з тим, суттєво відрізнятиметься від інтерналізації принципів неоліберальної економічної доктрини. Саме формування своєрідного аксіологічно означеного соціально-економічного національного екзистенційного проекту та стратегії його реалізації, дозволить нам максимально продуктивно використати біфуркаційний етап у розвитку сучасного українського суспільства, що, в свою чергу, сприятиме формуванню конструктивної економічної ідентичності громадян на основі усвідомлених соціально-економічних інтересів нації – національної економічної самосвідомості.

Список використаних джерел

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П.Бергер, Т.Лукман; пер. Е.Руткевич. – М.: Медиум, 1995. – 333 с. – ISBN 5-85691-036-2.
2. Глушко Т.П. Філософія економіки у структурі сучасної гуманітарної освіти: Монографія. – К.: Науковий світ, 2008. – 212 с. – ISBN 978-966-675-574-5.
3. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э.Гуссерль; пер. с нем. Д.В. Складнев. – М.: Наука, 2001. – 320 с. – ISBN 5-02-026783-X.
4. Карлова В.В. Національна самосвідомість: сутність, поняття та зміст у контексті сучасних дослідницьких підходів. [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Karlova.pdf

5. Ладыгина О.В. Самоорганизация национального самосознания: теория и практика. – Душанбе, 2011. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.disserscat.com/content/samoorganizatsiya-natsionalnogo-samosoznaniya>

6. Мід Дж.Г. Дух, самість і суспільство з точки зору соціального біхевіориста / Дж.Г. Мід; пер. з англ. та передм. Т.Корпало. – К.: Український Центр духовної культури, 2000. – 416 с. – ISBN 966-7276-84-8.

7. Нордстрем К.А., Ріддестралє Й. Караоке-капіталізм. – Дніпропетровськ: “Баланс Бізнес Букс”, 2004. – 312 с. – ISBN 966-8644-05-0.

8. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3-х т. – К.: Фенікс, 2007. – Т.1. Економіка знань – модернізаційний проект України. – 543 с. – ISBN 978-966-651-440-3.

9. Шюц А. Размышления о проблеме релевантности // Шюц А. Избранное. Мир светящийся смыслом / пер. с нем. и англ. – М.: РОССПЭН, 2004. – С. 233-398. – ISBN 5-8243-0513-7.

10. Элиас Н. Общество индивидов. – М.: Практис, 2001. – 336 с. – ISBN 5-901574-01-X.

References

1. Berger P. Social'noe konstruirovaniye real'nosti: traktat po sociologii znaniya / P.Berger, T.Lukman; per. E.Rutkevich. – M.: Medium, 1995. – 333 s. – ISBN 5-85691-036-2.
2. Glushko T.P. Filosofija ekonomiky u strukturi suchasnoi' gumanitarnoi' osvity: Monografiya. – K.: Naukovyj svit, 2008. – 212 s. – ISBN 978-966-675-574-5.
3. Gusserl' Je. Kartezijskie razmyshleniya / Je.Gusserl'; per. s nem. D.V. Skljadnev. – M.: Nauka, 2001. – 320 s. – ISBN 5-02-026783-X.
4. Karlova V.V. Nacional'na samosvidomist': sutnist', ponjattja ta zmist u konteksti suchasnyh doslidnyč'kyh pidhodiv. [Elektronnyj resurs]. – Dostupnyj z: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Karlova.pdf
5. Ladygina O.V. Samoorganizacija nacional'nogo samosoznaniya: teorija i praktika. – Dushanbe, 2011. [Elektronnyj resurs]. – Dostupnyj z: <http://www.disserscat.com/content/samoorganizatsiya-natsionalnogo-samosoznaniya>
6. Mid Dzh.G. Duh, samist' i suspil'stvo z točky zoru social'nogo biheviorysta / Dzh.G. Mid; per. z angl. ta peredm. T.Korpalo. – K.: Ukrai'ns'kyj Centr duhovnoi' kul'tury, 2000. – 416 s. – ISBN 966-7276-84-8.
7. Nordstrem K.A., Riddestralje J. Karaoke-kapitalizm. – Dnipropetrovs'k: “Balans Biznes Bucs”, 2004. – 312 s. – ISBN 966-8644-05-0.
8. Strategichni vyklyky XXI stolittja suspil'stvu ta ekonomici Ukrai'ny: V 3-h t. – K.: Feniks, 2007. – T. 1. Ekonomika znan' – modernizacijnyj proekt Ukrai'ny. – 543 s. – ISBN 978-966-651-440-3.
9. Shjuc A. Razmyshleniya o probleme relevantnosti // Shjuc A. Izbrannoe. Mir svetjashhijja smyslom / Per. s nem. i angl. – M.: ROSSPJeN, 2004. – S. 233-398. – ISBN 5-8243-0513-7.
10. Jelias N. Obshestvo individov. – M.: Praktis, 2001. – 336 s. – ISBN 5-901574-01-X.

Glushko T. P., Ph.D., Associate Professor, PhD, Department of Philosophy, National Pedagogical University M.P. Dragomanova (Ukraine, Kiev), tetyana.glushko@gmail.com

Economic consciousness of a nation in the context of socio-phenomenological analysis

The proposed article is devoted to the analyzing of the economic consciousness of a nation in the context of the phenomenological method, not only using the theoretical heritage of E.Husserl, but also those of his followers who used this method in social philosophy. In particular, it is about the heritage of such thinkers as P.Berger, T.Luckman and A.Schutz. Economic consciousness of a nation analyzed here in terms of its transcendental principles and in the processes of internalization and externalization of nation's economic experience as well. In addition, the correlation analysis between “life-world” and national economic self-consciousness proposed in the text. This article is also deal with some contiguous to the subject actual aspects of modern socio-philosophical thought. The results of the proposed research will facilitate more profound national economic consciousness – as a separate concept – studying by the means of phenomenological method, which will help to expand the problematic field of such research lines as phenomenological philosophy and philosophy of economy in their productive methodological synthesis.

Keywords: economic consciousness of a nation, economic self-consciousness of a nation, intentionality, intersubjectivity, internalization, externalization, the open system, life-world (“*lebenswelt*”).

Глушко Т. П., кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), tetuana.glushko@gmail.com

Экономическое сознание нации в контексте социально-феноменологического анализа

Предлагаемая статья посвящена анализу экономического сознания нации посредством феноменологического метода не только с использованием теоретического наследия Э.Гуссерля, но и тех его последователей, которые использовали этот метод в плоскости социальной философии. В частности, речь идет о теоретическом наследии П.Бергера, Т.Лукмана и А.Шюца. Экономическое сознание нации рассматривается как в измерении его трансцендентальных оснований, так и в контексте процессов интернализации и экстернализации экономического опыта нации. Кроме того, в тексте предложено анализ соотношения жизненного мира нации и её экономического сознания, а также некоторых смежных к данной проблематике актуальных аспектов современной социально-философской мысли. Результаты предложенного исследования способствуют более глубокому изучению экономического сознания – как самостоятельного концепта – сквозь призму феноменологического метода, что будет способствовать расширению проблемного поля как феноменологической философии и философии экономики, так и их продуктивному методологическому синтезу.

Ключевые слова: экономическое сознание нации, экономическое самосознание нации, интенциональность, интерсубъективность, интернализация, экстернализация, открытая система, жизненный мир.

* * *

УДК 165.191:314.128

Андриєнко О. В.

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії,
Донецький національний університет
(Україна, Донецьк), elena_andrienko8@mail.ru

ДІЛОВА ЖІНКА ЯК СУСПІЛЬНИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Робота присвячена аналізу гендерних ролей у контексті соціальних та економічних трансформацій сучасного суспільства. Зроблено акцент на гендерному образі сучасної ділової жінки порівняно з жінкою райяського періоду.

Ключові слова: жінка, ділова жінка, феміністичність, мускулінність, соціум.

Жодне суспільство не може гармонійно розвиватися, просуваючись до більш високого рівня, якщо в ньому принижена роль жінки і не збалансовано співвідношення двох взаємодоповнюючих начал – фемінного і мускулінного. Протягом останніх десятиріч у політичному та економічному житті багатьох країн світу відбулися важливі зміни. Футурологи називають ХХІ століття – “століттям жінок”. Коріння такого визначення криється в минулому сторіччі, коли жінки здійснили “тиху революцію”, зайнявши гідне положення спочатку в сфері найманої праці, а потім – на ниві підприємництва. Саме жінки, яких зараз прийнято називати “бізнес-леді”, змогли зайняти тверді позиції у малому та середньому бізнесі, особливо у сфері послуг. Наразі, у розвинутих країнах жінки виходять на чільне місце у політиці та економіці. Дедалі частіше на керівних посадах великих підприємств можна спостерігати саме жінок, а не чоловіків. Сьогодні проблема ролі жінки у суспільстві стоїть гостро як ніколи, саме тому дослідження у цій сфері мають важливе значення для більш адекватного розуміння цієї суспільної проблеми, а також для знаходження оптимальних шляхів її вирішення.

Метою нашого дослідження є комплексний аналіз суспільно-економічного феномену ділової жінки.

Слід визнати, що гендерна проблематика на сьогодні є достатньо популярною. Зокрема, роль жінки в сучасному суспільстві досліджували. Проте, у більшості випадків ділова роль жінки розглядається у зв'язку з

утиками її прав і кризою сім'ї. Водночас, відмічається практична відсутність спеціальних соціологічних досліджень, присвячених аналізу ділової жінки як комплексного феномену, невіддільного від життя сучасного соціуму, саме у соціально-економічному контексті сьогодення, хоча актуальність даної теми останнім часом стрімко зростає. Це свідчить про необхідність ведення активних досліджень у даній сфері.

Перш ніж досліджувати феномен ділової жінки у контексті сучасного соціуму, необхідно чітко визначитись з дефініцією цього поняття. Слід відзначити, що попри очевидну актуальність даної проблеми і наявність чисельних публікацій з цієї теми як у наукових, так і в публіцистичних виданнях, досі немає загальноприйнятого визначення поняття “ділова жінка”.

Для більш глибокого розуміння сутності феномену ділової жінки, необхідно звернутись до етимології самого слова “жінка”, адже почасти в мові фіксуються ті глибинні смислові відтінки та значення, які є забутими і недоступними для поверхневого погляду. Відомий український мовознавець О.Потебня наводив слова “жінка” і “чоловік” (середньопольською “zenszczyzna” та “meszczyzna”) для ілюстрації переходу значень від абстрагованості до конкретики, а потім до одичності. Відповідні польські слова у ХVI–ХVII ст.ст. все ще зберігали своє абстраговане значення “женьщина” і польськ. “-uzna”, – властивість однієї особи жіночої статі, причому “женьська” – іменник, як в сербській та чеській мовах “ženská” [1, с. 74]. Аналізуючи індоєвропейське коріння слова “жінка” російський вчений-лінгвіст М.Маковський вказує на те, що жінка може виступати як уособлення долі: зокрема, давньоісландське “vorth” – “жінка”, але давньоанглійське “wyrth” – “доля”; древньо-верхньонімецьке “kebisa” – “жінка поганої поведінки” та древньоруське “кобъ” – “доля” [2, с. 146–147]. Попри те, що жінка у стародавніх культурах асоціювалась з такою могутньою силою як доля, її соціальний статус далеко не завжди знаходився на відповідному рівні. Образ жінки в еллінській культурі був за рідким виключенням змальований чорними тонами і викликав відчуття небезпеки. У міфології та епічній поезії жінки неодноразово ставали причинами різноманітних негараздів і катастроф (скриня Пандори, біблійна Єва тощо). При цьому важливо зазначити, що жінка визначалась негативною через відсутність чоловічого начала. Нерівність прав чоловіка та жінки почасти має своє коріння у релігійних нормах та заборонах (табу). Наприклад, донедавна в християнстві існували суворі обмеження щодо входження жінок до кліру, тоді як сьогодні ця заборона все частіше порушується, особливо у сучасних західних країнах, де поширений протестантизм, зокрема, США. У контексті даної роботи словосполучення “ділова жінка” слід розуміти у гендерному, а не у біологічному сенсі. Як відомо, гендер – це термін, який використовується для визначення соціокультурної форми існування статей. Жінка та чоловік виступають у гендерному вимірі не як природні визначення, а як соціальні феномени.

Соціальний вимір жіноцтва чітко відображено у терміні “феміністичність”. Згідно “Великого тлумачного соціологічного словника”, феміністичність (від. англ. Femininity “жіночність”) – це система характеристик, що